

Transcript 'Het Voorgesprek'

Aflevering 2: Connie Palmen

Welkom bij Het Voorgesprek. Een podcast van het Wintertuinfestival, het literaire festival dat jaarlijks in Nijmegen plaatsvindt. In drie delen bespreekt schrijver en psycholoog Marjolein Visser met haar gasten de kracht van fictie. In het Grote Gesprek op 27 november in Doornroosje in Nijmegen zullen de drie gastauteurs vervolgens live met elkaar in gesprek gaan. Vandaag deel 2: Het Voorgesprek met Connie Palmen.

Marjolein Visser: Hallo, mijn naam is Marjolein Visser, en in de reeks 'fictie als gids' spreek ik met drie verschillende schrijvers met, zo gezegd, drie verschillende specialiteiten: Hanna Bervoets, vooral bekend om haar fictie; David van Reybrouck, vooral bekend om zijn literaire non-fictie; en deze week een schrijver die we kennen van bijvoorbeeld haar prachtige essays, maar vooral als grande dame van een heel bijzondere vorm van fictie. Namelijk fictie die als het ware leunt op personen die echt bestaan of bestaan hebben, zoals zijzelf. Ik heb het natuurlijk over Connie Palmen. Zij studeerde in 1986 cum laude af in de Nederlandse letterkunde en daarna ook nog in de Filosofie. Met haar debuutroman *De wetten* kreeg ze meteen grote bekendheid. Verder schreef ze onder meer de roman *De vriendschap* waarvoor ze onder andere de AKO Literatuurprijs won, *Jij zegt het* waarvoor ze de Libris Literatuurprijs won, en bijvoorbeeld de prachtige roman *I.M.*, gebaseerd op de liefde tussen haar en Ischa Meijer. Connie Palmen, heel hartelijk welkom!

Connie Palmen: Dankjewel Marjolein.

Marjolein: Ik wil heel graag met u praten over de fictie die ook dat autobiografische of biografische in zich heeft, en ik wil eigenlijk met u praten waarom u die vorm vaker gebruikt en ook waarom u er zo goed in bent, want dat bent u. Waarom u het kiest, en waarom het bij u past. In het boek *I.M.* vertelt u hierover (want al bij *De wetten* werd u hier veel over bevraagd, over dat autobiografische in uw fictie), en u zei hierover tegen Ischa Meijer: 'Ik ken niemands leven beter dan het mijne. Ik ben erbij en ik kijk ernaar. Vervolgens abstraheer ik van de werkelijkheid en houd ik dus ook iets anders over dan de werkelijkheid.'

Connie (lacht): Goh, ik ben blij dat je me dat even aanreikt.

Marjolein: Hoezo?

Connie: Nou dan vergeet ik toch dat ik zoiets gezegd heb, en terwijl je de vraag formuleert denk ik o mijn god, waarom doe ik eigenlijk zo, maar dat heb je eigenlijk al gezegd. Het komt natuurlijk voort uit waarvoor ik ook filosofie ben gaan studeren: uit een gewoonte of een behoefte om heel nadrukkelijk na te denken over mijn eigen leven. En dat te verbinden met andere levens, en te vergelijken met andere levens. En ik ruim hier ook heel veel tijd voor in. Als mensen me weleens vragen: wat is nou je werk; mijn werk bestaat uit urenlang nadenken over mezelf en de wereld. Mezelf en anderen, mezelf in verhouding tot mijn ouders, tot mijn broers, tot de huidige tijd, de verleden tijd, mezelf in verhouding tot de literatuur, mezelf als schrijver. En dat is eigenlijk voldoen aan die prachtige opdracht die op de tempel van Delphi staat, 'Ken uzelf'. De opdracht die de filosofie geeft aan de mens: wees je bewust van je eigen drijfveren, van je eigen motieven, van je eigen blik, dat is wat de filosofie je leert. Je leert je eigenlijk veel bewuster te zijn van je eigen blik. En met blik bedoel ik natuurlijk niet alleen maar wat je ziet, maar waarom je ziet wat je ziet, hoe je blik op de

wereld al gekleurd is door vooroordelen, of door de verhalen die je kent, door de boeken die je hebt gelezen. En vanuit die belangstelling, niet in mezelf, maar eigenlijk in hoe mijn blik beïnvloed is door (en met name dan) het geschreven woord, en door film, en muziek, enzovoorts, door mijn opvoeding, de invloed die er uitgaat van anderen op hoe je de wereld ziet en hoe je jezelf daardoor ziet. Dat was mijn fascinatie voordat ik begon met schrijven, dat was mijn fascinatie toen ik literatuur ging studeren en dat was vooral de reden waarom ik ook filosofie er naast ging doen. Ik wilde niet Theologie gaan studeren, theologie kan ook tegemoet komen aan zo'n zelfreflecterend vermogen. Psychologie natuurlijk nog veel meer - ik heb ook heel wat psychologieleercolleges gevolgd in de tijd dat ik studeerde, ik had zoveel tijd over want ik was zo leergierig, ik ging het overal vandaan halen - maar de psychologie, op een gegeven moment wist ik dat al. De psychologie verraste me te weinig; filosofie verraste me.

Marjolein: Wat ik hieruit haal is aan de ene kant, ik wil mezelf kennen (zoals Delphi), en aan de andere kant wilt u verrast worden in wat u doet en maakt. Hoe verhouden die twee zich tot elkaar?

Connie: Nou ik ben niet zozeer uit op verrassing hoor. Ik zei dat de psychologie me niet zo verraste omdat als je heel veel literatuur leest je eigenlijk psychologisch heel erg onderlegd bent. Literatuur bedient zich in haar weergave van haar personages heel erg vaak van de psychologie, althans in de romans waar ik erg van houd.

Marjolein: Geldt dat voor sommige literatuur meer dan voor andere?

Connie: Jazeker, dat gaat echt om de literatuur waar ik van hield. Proust, Flaubert, dat zijn karakterstudies, een beetje die 19^e eeuwse roman. En in de moderne roman ook nog wel, maar er worden dan veel persoonlijker - Marguerite Duras, een grootse schrijfster waar ik veel van houd, dat is een schrijfster die het 'grote' bestudeerd aan de hand van een zielenonderzoek.

Marjolein: En toch maakt u er fictie van. En niet bijvoorbeeld zoals Sartre, die u volgens mij ook erg veel hebt gelezen, kiest u vaak voor de fictie. U kunt ook zeggen: ik schrijf alleen essays, en dan heb ik dat filosofische er meteen helemaal in.

Connie: Ik houd van de roman. Ik heb met de roman, van meet af aan, vanaf het moment dat ik aan *De wetten* begon te schrijven, wilde ik ook iets doen met de roman. Dat klinkt nu heel erg hemelbestormend, maar dat is het eigenlijk ook. Ik denk, er zijn er zoveel hele goede romans geschreven. Als je er niet iets mee doet, als je niet de roman kunt veranderen als kunstvorm, dan heeft het voor mij geen zin. Dus dat hele autobiografische waarvoor ik koos, heeft ook heel erg veel te maken met nadenken over wat de roman is, en wat fictie is. Want als je heel veel nadent over jezelf, dan stuit je op fictie, je stuit dat je gemaakt bent, dat je naar jezelf kunt kijken als personage als je abstraheert. Als ik over mezelf nadenk als 'de zus' van die ene broer, en van die andere broer en van nog een broer; dat zijn drie verschillende personages, ik moet daarvoor een beetje van mezelf abstraheren. Ik moet daarvoor een beetje bereid zijn om mezelf als personage te bekijken. Ik wilde eigenlijk het fictie-begrip veranderen, laat ik het zo zeggen. Fictie is namelijk niet, zoals jij nu vraagt 'u maakt er toch fictie van' dat klinkt het alsof je zeg 'u maakt er een verzinsel van'. Voor mij staat fictie niet gelijk aan verzinsel, of aan leugen.

Marjolein: U hebt ook gezegd, fictie is niet tegenovergesteld aan echtheid. Ook in *I.M.* zei u dat. Kunnen we dan stellen dat we u leren kennen, als we lezen over u, Connie Palmén, in bijvoorbeeld *I.M.*, of als we een andere roman van u lezen. Leren we u dan kennen?

Connie: Waardoor leer je iemand kennen? Het is niet zozeer dat je iemand leert kennen door het lezen van haar boeken. Voor een deel leer je me dan kennen. Maar kijk, je kijkt naar Picasso, kun je

Picasso leren kennen door naar zijn schilderijen te kijken? Nee, je kunt hem veel beter kennen door zijn biografie te lezen en te zien dat hij vrouwen als een deurmat behandelde, of er een deurmat van maakte. Kun je Harry Mulisch leren kennen door zijn boeken te lezen? Ja, voor een deel wel, maar voor een groot deel ook niet. Maar leren kennen, daar is het mij ook niet om te doen. Ik probeer de wereld beter te leren kennen. De mensen in het algemeen, of met name vrouwen in het algemeen.

Marjolein: En waarom specifiek vrouwen?

Connie: Omdat ik dat zelf ben. Ik kan me heel goed in de man inleven, ik heb mijn laatste boek ook geschreven vanuit mannelijk perspectief. Het perspectief van Ted Hughes. Hij doet een poging om de zelfmoord van zijn vrouw, Sylvia Plath, te begrijpen, dus het boek gaat net zoveel over, of misschien meer, over een vrouw dan over een man.

Marjolein: Dus u schrijft aan de ene kant vanuit die sterke behoefte die u zelf hebt om de wereld te begrijpen, mezelf begrijpen en anderen. En tegelijkertijd wilt u ook de roman veranderen. Dat klinkt ook als iets wat gericht is op het publiek, dat zij weer eens wat anders te lezen hebben. Ik vroeg me af, dat biografische (zoals met Ted Hughes en Sylvia Plath) of autobiografische wat u inzet, dat maakt het voor mij ook wel heel spannend. Toen dacht ik aan die uitspraak van Joseph Campbell, die is gespecialiseerd in mythen en sagen, en die zei: een verhaal gebaseerd op waargebeurde feiten of bestaande personen wint aan kracht. Dat is gewoon spannend voor het publiek. Is dat ook nog iets wat u hebt meegenomen in uw keuze voor deze vorm?

Connie: Dan heb je het over een effect, een effect dat een boek kan hebben op een lezer. Daar ben ik niet zozeer mee bezig. Dat is namelijk iets wat ik niet beheers. Dat beheers je wel als je bijvoorbeeld thrillers schrijft, dan probeer je een effect te bereiken bij een lezer, of als je *Lord of the Rings* schrijft of fantasy schrijft. Dan ben je veel meer bezig met het effect dat je probeert te bereiken bij het publiek. Ik ben daar niet mee bezig, het zou verraad zijn aan hoe ik me als schrijver zie.

Marjolein: Ik kan me niet voorstellen dat u niet ook dacht, voordat *De wetten* uit kwam: dit wordt een knaller, dit gaan heel veel mensen mooi vinden.

Connie: Nee dat dacht ik niet. Ik dacht wel: ik heb een briljant boek geschreven. Maar ik wist niet anderen dat ook zouden vinden. Maar ik deed iets nieuws in *De wetten*. Dat kan nu misschien vreemd overkomen, maar in 1991 was dit vrij nieuw: het vrouwelijke perspectief, de zeven mannen, het hele literaire van het boek, de filosofische overwegingen, het faustiaanse thema omgezet naar de vrouw. Het was op alle fronten een boek dat voldeed aan de eisen die ik aan een roman stelde. En tegelijkertijd was ik die roman aan het veranderen, was ik de wetten van de roman aan het tartten. Dat was allemaal mijn bedoeling, dat had ik allemaal bedacht, dat was in de uitvoering naar mijn idee zo goed als mogelijk geslaagd. Ik vond het zelf een fantástisch boek, maar ik wist nog niet dat andere mensen dat ook zouden vinden. Ik wist niet dat dat opgepikt zou worden. Mijn uitgever wist dat ook niet; er werden ook maar 2.000 gedrukt, zoals bij ieder debuut. Niemand wist het.

Marjolein: Waar ik ook nog aan dacht, ik las *Jij zegt het* over Ted Hughes en Sylvia Plath, waar u ook de Libris Literatuurprijs 2016 voor hebt gewonnen. Het motto van het boek is van Ted Hughes: 'We think we're writing something to amuse, but we're actually saying something we desperately need to share. The real mystery is this strange need. Why can't we just hide it and shut up. Maybe if you don't have that secret confession, you don't have a poem - don't even have a story. Don't have a writer.' Schrijft u ook om een confessie te doen? Of het nou is via Ted Hughes, of-

Connie: Ik denk dat je altijd, daarom heb ik ook gezegd dat *Jij zegt het* een uitwerking is van een judasthema, een thema waar ik al heel lang over nadenk. Daarom was *Jij zegt het* ook een opvolger

van *Lucifer*, Lucifer is zoals je weet een Bijbels figuur uit het Oude Testament, een ander woord voor de duivel, altijd diegene die het verraad deed of diegene die uitlokt tot verraad of verloochening. In het Nieuwe Testament komt deze verraderlijke figuur terug in de vorm van Judas. Wat Ted Hughes gebruikt, dat Bijbelse of dat ja hoe zeg je dat mis-achtige, eucharistie-achtige woorden van de confessie, de biecht; eigenlijk zou ik daar liever het woord 'openbaren' of het woord 'verraad' voor gebruiken. Als je niet het gevoel hebt dat je iets aan het openbaren bent wat eigenlijk op het moment dat je begon aan het boek waar je aan werkt verborgen was, als je niet het idee hebt dat je iets aan het onthullen bent - en ik houd het zelf vaag, ik zeg 'iets'. Iets kan zijn iets over de menselijke ziel, iets over je eigen boosaardigheid of goedaardigheid of waar de goedaardigheid in de knel komt. Iets over inzichten die je hebt verworven door het nadenken over jezelf, en vanuit jezelf over anderen en de wereld, over thema's. Zo'n judasthema, ik lees me dan suf, ik denk daar zo over na, wat is dat toch. Waarom zijn schrijvers in zekere zin verraders, in de zin van 'zij die openbaren', zij die een geheim prijsgeven. Schrijvers zijn daarmee bezig, Kundera heeft dat ook mooi beschreven: schrijvers zijn onthullers, schrijvers trekken een gordijn weg. Dat is een eigenschap. De al vaak aangehaalde, toch wel schitterende uitspraak van Nobelprijswinnaar Czesław Miłosz: als er een schrijver wordt geboren in de familie, is het gedaan met die familie.' Want de geheimen, het verborgene, dat begint in een gezin waarin je opgroeit, daar leer je wat geheimen zijn. Wat verbergen is, wat verzwijgen is, wat taboe is.

Marjolein: Kan het ook zonder dat openbaren, het schrijven?

Connie: Ja, dan schrijf je gewoon lectuur, makkelijke boeken, een thriller of een historisch werk. Maar ik heb het over goeie romans.

Marjolein: Maar wat gaat er verloren als je niet iets onthult, of openbaart zoals u het zegt?

Connie: Dan vinden mensen het gewoon een saai boek.

Marjolein: Ik herken wat u nu zegt in wat u ook hebt beschreven in *Een logboek van een onbarmhartig jaar*, een prachtig boek dat u schreef na het overlijden van uw tweede grote liefde, Hans van Mierlo. U zegt daarin: 'De schrijver is per definitie indiscreet. Hij is de verrader, de onthuller, de ontdekker. Schaamtevol, omzichtig, discreet, introvert en innemend in de omgang. Maar zodra een schrijver de pen oppakt, is hij inderdaad een Judas.' Wat ik me nou afvraag: dat innemende, en introverte en discrete. Ik ken u niet persoonlijk, maar ik heb weleens dingen over u gehoord. Zo zei iemand o ga je Connie Palmén interviewen, die heeft voor mijn broertje een keer bier gehaald toen hij het moeilijk had op een feest, zo'n lieve vrouw. Dat stel ik me ook helemaal bij u voor. Hebt u in uw discrete, innemende leven weleens last gehad van dat indiscreet, het verraden, in het schrijven?

Connie: Ja natuurlijk, er is vaak fel gereageerd op mijn boeken. Zowel vanuit professionele hoek, van recensies of literaire kritiek - alhoewel literaire kritiek hebben we in Nederland nauwelijks; recensies. En ook wel door mensen die zich geraakt voelde, zeker door *I.M.*.

Marjolein: Familieleden van Ischa Meijer?

Connie: Ja.

Marjolein: En waarom hebt u daar last van gehad?

Connie: Ik heb er geen last van gehad. Het is voorgekomen. Heb ik daar last van gehad? Nou ja, mensen nemen altijd wraak. De twee personen bijvoorbeeld die zich geraakt voelde door *I.M.*, de dochter Jessica, die schreef dan een eigen boek waarmee ze mij met de grond gelijk maakte en het

zusje van Ischa schreef ook een eigen boek waarmee ze haar broer met de grond gelijk maakt. Ik heb er niet zo last van. Ik weet dat die behoefte er is, ik weet dat er iets oneigenlijks zit aan het last hebben van.

Marjolein: En wat is dat dan, dat oneigenlijke?

Connie: Het zou veel erger zijn als ze er niet in voor gekomen waren, als ze geen deel hadden uitgemaakt van het verhaal van Ischa.

Marjolein: En waarom zou dat erger zijn geweest?

Connie: Dan besta je niet. Dan word je doodgezwegen in een verhaal. Maar goed, ik kan me voorstellen dat mensen denken, god zie je me zo. Het is niet altijd fijn om er achter te komen hoe een ander je ziet. Zeker niet als die blik niet alleen maar mooimakend is.

Marjolein: Dat begrijp ik wel. Hebt u dan ook wel eens de neiging om voordat een boek uitkomt iets alvast te checken, bij de mensen die zich erin kunnen herkennen?

Connie: Nee, even nadenken. Ja natuurlijk, ik heb *Logboek* vantevoren laten lezen aan de kinderen van Hans, en om hun toestemming gevraagd. Dus het is wel eens voorgekomen. Ik weet niet hoe ik gereageerd had als ze het verboden hadden of veto's hadden uitgesproken, maar ik heb het ze in elk geval laten lezen ja. En ze mochten er ook op reageren.

Marjolein: U hebt eens over Ischa Meijer gezegd: ik vind en ik vond hem zo heerlijk gevaarlijk. Als een van de karaktereigenschappen die u aantrekkelijk vond, neem ik aan, of fascinerend. Toen dacht ik: is dit ook iets wat volgens u schrijvers moeten opzoeken, het gevaar? Is dat ook een soort karaktertrek in het schrijven waarnaar gestreefd moet worden?

Connie: Ik vind wel dat je als schrijver risico's moeten nemen. Je moet wel gevaarlijk schrijven.

Marjolein: Hebt u zich ooit wel eens laten weerhouden, dat u dacht dit is te gevaarlijk, dit durf ik niet te schrijven?

Connie: Niet dat het te gevaarlijk was, wel omdat mijn schaamte nog te groot was of dat mijn inzicht nog niet groot genoeg was, of omdat het me nog teveel pijn deed om het inzicht te verwerven. Er zijn verschillende redenen waarom ik terughoudend kan zijn over bepaalde onderwerpen.

Marjolein: Wat me ook zo opvalt in uw boeken, want we hebben het nu steeds over gevaar, en zelfs over verraad, is dat de *liefde* zo groot is in uw boeken. In die zin vind ik u ook, juist in uw boeken, zo ontzettend warm. Bijvoorbeeld in *De vriendschap*, wat Kit zegt over Ara, die moeite heeft met taal, dat Kit haar zou helpen die taal te verbeteren. Dat ze zegt: 'Maar toen ik erachter kwam hoe eigenaardig zij was met woorden wist ik niet of ik wou dat daar ooit nog verandering in zou komen.' Ik dacht, dat is ook een thema dat terug lijkt te komen in uw boeken, die grootse liefde, ook voor alle gebreken of dingen die mensen als gebreken kunnen zien.

Connie: Dat is voor mij ook wel de definitie van liefde. Ik heb het vind ik ook zo beschreven in het *Logboek* of in *I.M.*: je houdt niet van iemand om waar hij goed in is, je houdt van iemand waar hij in faalt. Iedereen houdt wel van een ander. Als publiek figuur word je bewonderd en bemind en goedgekeurd om waar je goed in bent, zo houdt het publiek van je, zo houdt de wereld van je. Maar je houdt in je intimiteit van het falen van de ander, van zijn onmacht, van zijn verlegenheid, van zijn gestuntel, van zijn angsten, van zijn wonden. Daar ken je je in, het gaat niet om iemands *stardom*.

Marjolein: Soms komt het voor, in wat u vertelt, dat u niet voor de fictie kiest. In *Het logboek van een onbarmhartig jaar* hebt u niet voor de fictie gekozen. U zei daarover: 'Dit is een logboek, niet omdat ik hier geen fictie van kan maken, maar omdat ik in de fictie leef.' Kunt u dat aan mij uitleggen?

Connie: Dat heb ik beschreven als een effect van rouw. De eerste maanden van rouw ben je volledig overgeleverd aan je verbeelding. Het echte dringt niet tot je door, de echte wereld is volledig overbodig: de echte wereld van buiten, de huizen, de andere mensen, de familie, je vrienden, die zijn heel erg nodig en die staan ook om je heen. Maar hoe echt ze zijn, dat dringt niet tot je door. Je bent volledig in de verbeelding nog van het bestaan dat je had met je geliefde. In de verbeelding van hoe hij liep, hoe hij rook. Dat is rouw. Je leeft in fictie, in de fictie van hoe het was, hoe het leven was, hoe de ander was. Hoe de laatste weken waren, de laatste dagen, het laatste jaar. Je leeft elke dag niet in de toekomst, maar in de dag toen hij vorig jaar nog leefde. Je bent volledig overgeleverd aan je faculteit die verbeelding genoemd wordt.

Marjolein: Ik moet denken aan wat u toenmalige geliefde Hans van Mierlo ooit zei in een interview bij Bibeb: 'Ik heb de neiging om schokkende gebeurtenissen te verliteraturen.' Is het zoiets?

Connie: Nee, Hans was een romanticus en ik niet.

Marjolein: O ja? Waarom bent u geen romanticus en was hij het wel?

Connie: Iemand die zegt 'mijn leven verliteraturen', dat is een poëtisch iemand, Hans was ook een poëtisch iemand. Ik niet, ik ben een prozaïsch iemand, ik ben een essayist, ik fileer. Hans wilde dingen mooier maken met taal, een mooiere wereld creëren. Ik niet, ik vind de wereld al mooi genoeg. Ik wil hem blootleggen, in al zijn facetten van goed en kwaad. Ik ben een veel prozaïscher iemand, en daarmee bedoel ik: prozaïsten zoals ik, romanschrijvers zoals ik, of essayisten, zien altijd verbanden, zijn altijd bezig met verbanden leggen, de onvermoede verbanden. Hans was bezig met poëzie, was veel meer iemand die in beelden dacht, die ook veel meer hield van de taal zelf, de schoonheid van de taal. De schoonheid van de taal kan mij gestolen worden. Wij kunnen mooie zinnen maken, maar ik vind de taal veel meer een instrument, een schroevendraaier, een zwaard om gordijnen in flarden te scheuren. Ik ben een veel niet-romantischer iemand. Romantici willen ook in het goede van de ander geloven. Voor mij is daar heel wat voor nodig, wil ik daarin geloven.

Marjolein: De taal als schroevendraaier gebruiken – denkt u dat goede boeken, of het nou fictie is of non-fictie of met autobiografische elementen, dat dat belangrijk is, dat de taal een stuk gereedschap is voor het boek, maar niet een doel?

Connie: Ik denk wel dat het geval is in de romans waar ik het meest van houd. Je hebt zoveel mooie romans, vormen van romans. Ik houd bijvoorbeeld ook heel erg van Stephen King, van fantasy, van thrillers, maar dat is een heel ander soort roman dan de roman die ik literatuur noem en die ik goed vind. Ik houd toch van een soort complexiteit en inderdaad, van dit, dat je dat mee mag maken: zo'n schok van inzicht, dat je dat inzicht verwerft. Ik herinner me dat ook nog zo van boeken die dat gedaan hebben met me. Met Proust, die heeft dat met me gedaan zijn ellenlange zinnen, met zijn ongelofelijke inzichten, die medegedeeld werden ook al was het met een vrij traditionele vorm, vrij traditionele psychologische inzichten. Marguerite Duras op een vele, grovere manier, veel harder, veel onthullender. Kundera, met zijn half essayistische roman. Nooteboom, met zijn ongelooflijk verfijnde waarneming van de wereld om hem heen. Dat zijn allemaal mensen die me inzichten hebben laten zien, die dingen onthulden door de roman, door de taal.

Marjolein: Tot slot, over die roman en het verbeelden. Ik las in *Jij zegt het* over Sylvia Plath, die in het boek zelfmoord pleegt, en daarin gaat het over het verlangen om te schrijven en dat dat eigenlijk

hetzelfde was als het verlangen om te leven. Dat het een niet zonder het ander ging. Ze hield op van het leven te houden toen haar verbeelding dood leek, bang om nooit meer een zin op papier te krijgen. Is voor u ook het verlangen om te leven ook het verlangen om te schrijven?

Connie: Het was altijd tweeledig. Het was ook het verlangen om lief te hebben. Ik heb altijd op die twee poten gehinkt in mijn leven. En nu heb ik alleen het schrijven nog over; ik heb ook nog steeds lief, maar ik leef veel meer in het rijk van leven en doden. Het liefhebben houdt ook niet op als iemand dood is. Ik ben nog steeds iemand die heel veel van een aantal mensen houdt, waarvan sommigen dood zijn. Nog steeds is eigenlijk de liefde en het schrijven de tools waarmee ik dit leven... niet verdraag hoor, want zo zwaar vind ik het niet, maar uitdagender vindt en spannender en ja schitterend toch, uiteindelijk.

Marjolein: Ik hoop dat we nog heel veel boeken van u gaan lezen Connie Palmen, en ik wil u heel erg bedanken.

Connie: Ik dank jou ook, voor je lastige vragen.

Marjolein: Graag gedaan, ik heb heel veel zin om met u verder te praten op 27 november, met Hanna Bervoets en David van Reybrouck. Denkt u nou dat uw talent overeenkomt, van uw drieën?

Connie: David is voor zover ik weet geen romanschrijver. David is een journalist, een onderzoeker, maar hij heeft wel die drijfveer om te onthullen. En Hanna Bervoets heeft die ook. En Hanna heeft ook de moed gehad om anders te schrijven dan alle andere, om iets te veranderen aan wat volgens haar de roman moet zijn. Allebei ongelofelijke krijgers in de literatuur, helden.

Marjolein: Drie krijgers op 27 november. Ik kijk er ontzettend naar uit.

Connie: Fijn, ik ook.

Marjolein: Nogmaals heel erg bedankt.

Connie: Graag gedaan hoor.

Dank voor het luisteren naar Het Voorgesprek met Connie Palmen. Kijk op wintertuinfestival.nl voor de gehele programmering van het Wintertuinfestival. Link in de shownotes.